

O'QUVCHILARDA IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Kuchimova Nilufar Xamzayevna

Navoiy davlat universiti

Pedagogika nazariyasi va tarixi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish masalasining nazariy-metodologik asoslari tahlil qilindi. Ijodkorlik tushunchasining pedagogik va psixologik talqinlari, uning shaxs rivojida o'rni hamda ta'lim jarayonidagi ahamiyati ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Tadqiqotda ijodkorlikni shakllantirishga doir zamonaviy pedagogik yondashuvlar, metodologik tamoyillar va ularning ta'lim jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda muammoli ta'lim, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalarning metodik ahamiyati asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *ijodkorlik, ijodiy fikrlash, ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuv, metodologik asoslar, interfaol metodlar, innovatsion ta'lim.*

Annotation. *In this article, the theoretical and methodological foundations of the issue of developing students' creativity were analyzed. Pedagogical and psychological interpretations of the concept of creativity, its role in the development of personality, and its significance in the educational process are highlighted based on scientific sources. The study examines modern pedagogical approaches to the formation of creativity, methodological principles, and the possibilities of their application in the educational process. The methodological significance of problem-based learning, interactive methods, and innovative technologies in the development of students' creative activity is also substantiated.*

Keywords: *creativity, creative thinking, educational process, pedagogical approach, methodological foundations, interactive methods, innovative education.*

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri — raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi va ijodkor shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ko'p jihatdan o'quvchilarning ijodiy salohiyati, muammolarga noodatiy yondashish qobiliyati hamda yangicha fikrlash darajasiga bog'liq. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida qaralmoqda.

Pedagogika va psixologiya fanlarida ijodkorlik shaxsning muhim sifatlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning bilish faoliyati, mustaqil qaror qabul qilish, innovatsion g'oyalarni ilgari surish hamda o'z imkoniyatlarini namoyon etish jarayonida muhim o'rin tutadi. Zamonaviy ta'lim paradigmasida bilimlarni tayyor holda berishdan ko'ra,

o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rag'batlantirish, ularni faol subyekt sifatida shakllantirish ustuvor vazifa etib belgilangan.

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijodkorlikni rivojlantirish masalasi turli pedagogik yondashuvlar doirasida o'rganilgan bo'lsa-da, uning nazariy-metodologik asoslarini tizimli yoritish, zamonaviy ta'lim sharoitiga mos metodik mexanizmlarni ishlab chiqish zarurati saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, interfaol ta'lim metodlari, muammoli ta'lim va innovatsion texnologiyalar asosida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish masalasi alohida ilmiy izlanishni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili. O'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida ko'p yillardan buyon dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ijodkorlik tushunchasining ilmiy asoslari, avvalo, psixologik tadqiqotlarda chuqur tahlil qilingan bo'lib, bu yo'nalishda J.P.Guilford [1], E.Torrance [2], A.Maslow [3] kabi olimlarning ishlari alohida ahamiyatga ega. Xususan, J.P.Guilford ijodkorlikni divergent fikrlash bilan bog'lab, uning asosiy komponentlari sifatida fikrlar moslashuvchanligi, o'ziga xosligi va tezkorligini ko'rsatib bergan [1]. E.Torrance esa ijodkorlikni aniqlash va rivojlantirishga xizmat qiluvchi diagnostik metodlarni ishlab chiqib, ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni baholash mezonlarini taklif etgan [2].

Psixologik yondashuvlar bilan bir qatorda, pedagogik tadqiqotlarda ham ijodkorlikni rivojlantirish muammosi tizimli ravishda o'rganilgan. L.S.Vygotskiy [4] ijodkorlikni shaxsning ijtimoiy tajribani qayta ishlashi va yangi faoliyat mahsulini yaratish jarayoni sifatida talqin etib, ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab bergan. J.Deweyning "pragmatik ta'lim konsepsiyasida esa o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va muammoli vaziyatlar orqali ijodiy faoliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan" [5].

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ijodkorlikni rivojlantirish masalasi kompetensiyaviy yondashuv doirasida ko'rib chiqilmoqda. A.V.Xutorskoy [7], I.A.Zimnyaya [6] kabi olimlar ta'lim jarayonida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishni shaxsning kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyatining muhim omili sifatida baholaydilar. Ularning tadqiqotlarida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishda interfaol metodlar, loyiha faoliyati va muammoli ta'limning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslangan.

O'zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida ham o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish masalasi muhim pedagogik vazifa sifatida e'tirof etiladi. Xususan, N.Sayidahmedov [9], B.Xodjayev [10], R.Mavlonova [11], Sh.Sharipov [12] larning ilmiy ishlarida ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar asosida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda o'qituvchining ijodiy faoliyati va pedagogik mahorati o'quvchilarda ijodkorlikni shakllantirishning muhim omili sifatida ko'rsatib o'tiladi.

Shuningdek, so‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda raqamli ta‘lim muhiti sharoitida ijodkorlikni rivojlantirish masalasi ham alohida tadqiq etilmoqda. Bu borada elektron ta‘lim resurslari, multimediali vositalar va raqamli texnologiyalarning o‘quvchilarning ijodiy fikrlashiga ijobiy ta‘siri asoslab berilgan. Biroq mavjud tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini yaxlit tizim sifatida ishlab chiqish, ularni ta‘lim amaliyotiga moslashtirish masalasi yetarlicha chuqur yoritilmagan.

Shu sababli, mazkur maqolada o‘quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini tizimli tahlil qilish hamda zamonaviy ta‘lim sharoitida samarali pedagogik mexanizmlarni ilmiy asoslash zarurati mavjudligi asoslab beriladi.

Asosiy qism. O‘quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish masalasini samarali hal etish, avvalo, ushbu jarayonning nazariy-metodologik asoslarini chuqur anglashni talab etadi. Ijodkorlik pedagogik nuqtayi nazardan shaxsning yangi g‘oyalarni ilgari surish, muammolarga noodatiy yondashish hamda o‘z bilim va tajribasini mustaqil ravishda qayta ishlab, yangi faoliyat mahsulini yaratish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Ushbu sifat o‘quvchilarning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ta‘lim jarayonida maxsus pedagogik sharoitlarni yaratishni taqozo etadi.

Ijodkorlikni rivojlantirishning metodologik asoslari shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvda o‘quvchi ta‘lim jarayonining markaziy subyekti sifatida qaraladi va uning individual imkoniyatlari, qiziqishlari hamda ijodiy salohiyati inobatga olinadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va o‘z-o‘zini namoyon etishiga qulay pedagogik muhit yaratishga xizmat qiladi.

Faoliyatga asoslangan yondashuv esa ijodkorlikni o‘quvchilarning faol bilish jarayonida shakllanuvchi sifat sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, ijodiy qobiliyatlar tayyor bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida emas, balki muammoli vaziyatlarni hal etish, izlanish, tajriba o‘tkazish va loyiha faoliyati jarayonida rivojlanadi. Shuning uchun ta‘lim jarayonida muammoli topshiriqlar, tadqiqotga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar va ijodiy loyihalardan foydalanish metodik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida esa ijodkorlik o‘quvchilarning asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida qaraladi. Bu yondashuv ijodiy fikrlashni nafaqat bilimlar majmui, balki ularni amaliyotda qo‘llash, yangi vaziyatlarga moslashish va innovatsion qarorlar qabul qilish qobiliyati bilan bog‘laydi. Natijada o‘quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish ta‘lim mazmuni, metodlari va natijalarining uzviy birligi asosida amalga oshiriladi.

Ijodkorlikni rivojlantirishning nazariy asoslari pedagogik tamoyillar bilan ham belgilanadi. Xususan, muammolilik, tizimlilik, uzluksizlik, integratsiya va refleksiya tamoyillari o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini faollashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Muammolilik tamoyili o'quvchilarni mustaqil izlanishga undasa, refleksiya tamoyili ularning o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Metodik jihatdan esa ijodkorlikni rivojlantirish interfaol ta'lim metodlari orqali samarali tashkil etiladi. Aqliy hujum, klaster, konseptual xaritalar, loyiha metodi va muammoli ta'lim elementlari o'quvchilarning erkin fikrlashi, g'oya ilgari surishi va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini oshiradi hamda ularni ijodiy faol subyekt sifatida shakllantirishga zamin yaratadi.

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ijodkorlik shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil bo'lib, u o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammolarga noodatiy yondashuvi hamda innovatsion faoliyatga tayyorgarligini ta'minlaydi. Shu bois, ta'lim jarayonida ijodkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan nazariy-metodologik yondashuvlarni tizimli ravishda joriy etish zarurati yuzaga keladi.

Tadqiqot natijalari ijodkorlikni rivojlantirishning metodologik asoslari shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlar uyg'unligiga tayanishini ko'rsatdi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish, ularni faol bilish jarayoniga jalb etish hamda ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati va interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, ijodkorlikni rivojlantirish pedagogik tamoyillar — muammolilik, tizimlilik, uzluksizlik va refleksiya asosida tashkil etilganda, ta'lim jarayonining samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Ushbu tamoyillar o'quvchilarda o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini chuqur ilmiy tahlil qilish va ularni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish ta'lim sifatini oshirish, ijodiy fikrlovchi va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada bayon etilgan xulosalar ta'lim jarayonini takomillashtirishga yo'naltirilgan metodik tavsiyalarni ishlab chiqishda hamda keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. — New York: McGraw-Hill, 1967. — 538 p.
2. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. — Lexington, MA: Ginn & Company, 1974. — 160 p.

3. Maslow A.H. Motivation and Personality. — New York: Harper & Row, 1970. — 369 p.
4. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. — 159 p.
5. Dewey J. Democracy and Education. — New York: The Macmillan Company, 1916. — 434 p.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования. — Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. — 42 с.
7. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. — Москва: Владос, 2005. — 384 с.
8. Torrance E. P. Creativity // Education Digest. — 1988. — Vol. 53, No. 4. — P. 47–52.
9. Саидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар: назария ва амалиёт. — Тошкент: Fan va texnologiya, 2012. — 256 б.
10. Ходжаев Б.Х. Умумий педагогика: назария ва амалиёт. — Тошкент: Sano-standart, 2017. — 312 б.
11. Мавлонова Р.А. Педагогик маҳорат. — Тошкент: Fan va texnologiya, 2009. — 220 б.
12. Шарипов Ш.С. Ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини ривожлантиришнинг педагогик асослари. — Тошкент: Fan, 2006. — 180 б.
13. Юлчиева М.М. Ўқувчиларда ижодкорлик қobiliятини ривожлантиришнинг педагогик омиллари // Педагогик таълим. — 2022. — №4. — Б. 45–49.
14. Олимов Т.О. Ўқувчиларнинг ижодкорлик фаолиятини шакллантириш усуллари // Замонавий таълим. — 2023. — №6. — Б. 33–38.